

Planbureau voor de Leefomgeving

HOE GAAN BEDRIJVEN OM MET BIODIVERSITEIT?

Leren van de Subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven

Marianne Schuerhoff en Arjan Ruijs

5 november 2015

PBL
2015

Woord vooraf

Dit onderzoek naar de relatie tussen bedrijven en ecosysteemdiensten is uitgevoerd in het kader van het programma Natuurlijk Kapitaal Nederland (NKN) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het PBL voert dit tweejarige programma uit in de periode 2014-2016 in opdracht van het ministerie van Economische Zaken.

Eén van de ambities van het kabinet is het verbinden van natuur en economie (Natuurvisie 2014). Van natuur beschermen tégen de samenleving naar natuur beschermen mét de samenleving. Zo'n ontwikkeling past bij de huidige tijdgeest waarin bedrijven en burgers steeds vaker zelf initiatieven nemen en de overheid zich meer en meer beperkt tot een ondersteunende rol. Met het NKN-programma probeert het PBL aan overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties concrete handvatten te bieden voor het nemen van investerings- en beleidsbeslissingen waarbij natuur en economie elkaar versterken.

In NKN staat het leren van de praktijk centraal. Dat doet het PBL door deel te nemen aan praktijkprojecten van bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties. De volgende praktijkprojecten komen aan bod:

- waterveiligheid en natuur in het Deltaprogramma;
- ecosysteemdiensten in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid;
- waterkwaliteit met Brabant Water;
- verduurzaming van internationale handelsketens;
- verzilveren van bestaande natuur in de Weerribben-Wieden;
- mogelijkheden voor een circulaire zeewierketen
- innovatieve food ondernemers.

In de loop van het programma komen daar nog nieuwe thema's bij. Naast het deelnemen in lopende projecten trekken we lessen uit het verleden door bestaande praktijkvoorbeelden te analyseren. Het verkennend onderzoek naar de relatie tussen bedrijven en ecosysteemdiensten valt onder dit programmaonderdeel. We onderzoeken wat bedrijven momenteel doen met ecosysteemdiensten en geven mogelijke handelingsperspectieven voor de toekomst. De verschillende ex-post analyses geven ieder een stukje van de puzzel waar we in het NKN-programma aan werken.

Op de website <http://themasites.pbl.nl/natuurlijk-kapitaal-nederland> is informatie over het hele programma te vinden en is de voortgang ervan te volgen.

We bedanken RVO.nl (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) voor het beschikbaar stellen van de gegevens van de subsidieaanvragen. Tevens bedanken we Martijn de Winter voor het samenstellen van de database en de eerste analyses van de resultaten.

Inhoud

Woord vooraf	3
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 De subsidieregeling nader toegelicht	10
3 Resultaten: wie, wat en waarom?	12
3.1 Wie: welke bedrijven dienen een aanvraag in?	12
3.2 Wat: type oplossingen	14
3.3 Waarom: stappen op de mitigatieladder	16
4 Resultaten: creatieve combinaties	19
5 Conclusies en aanbevelingen	22
Literatuur	24
Bijlage – Gegevens in de database	26

Samenvatting

Bedrijven zijn belangrijke speler voor biodiversiteit

Wereldwijd gaat de biodiversiteit achteruit. De Nederlandse rijksoverheid heeft in haar laatste Natuurvisie beschreven dat ze natuur mét de samenleving wil beschermen, in plaats van tégen de samenleving. Behalve overheden, maatschappelijke organisaties en burgers kunnen bedrijven ook een belangrijke rol spelen bij het beschermen van biodiversiteit. Ook kunnen bedrijven biodiversiteit en ecosysteemdiensten duurzaam benutten: ze kunnen er gebruik van maken op zo'n manier dat zowel de biodiversiteit als het bedrijf profiteren.

Leren van de Subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven

De overheid probeert al op verschillende manieren bedrijven biodiversiteit te laten beschermen en benutten. De Subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven, waarvoor bedrijven in 2012 en 2013 aanvragen konden indienen, is hier één voorbeeld van. De Rijksoverheid heeft deze regeling ingesteld zodat bedrijven ervaring op kunnen doen met biodiversiteit. Dit moet leiden tot 'no net loss' van biodiversiteit. Bovendien dienen de gesubsidieerde projecten als voorbeeld voor andere bedrijven. We onderzochten dus 70 aanvragen van deze subsidieregeling zodat we leren hoe bedrijven omgaan met biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Deze aanvragen representeren een groep van grotere bedrijven, die vaak al geïnteresseerd zijn in biodiversiteit. Dit onderzoek is geen evaluatie van de effecten (die voert RVO.nl uit), maar geeft op basis van de subsidieaanvragen aan hoe bedrijven denken om te gaan met biodiversiteit. Aan de hand van dit onderzoek beantwoorden we de volgende hoofdvraag: *Hoe gaan bedrijven om met biodiversiteit in de subsidieaanvragen van de subsidieregeling biodiversiteit en bedrijfsleven?* Deelvragen die we hierbij stellen zijn:

1. *Wie doet wat en waarom?*
2. *Zijn er verschillende clusters van bedrijven te onderscheiden die op een gelijke manier met biodiversiteit omgaan?*

Wie doet wat waarom?

We onderzochten wie met biodiversiteit aan de slag gaan, wat ze willen doen en waarom ze dit willen doen. We beschrijven de bedrijven daarvoor aan de hand van drie hoofdcategorieën, ieder met hun eigen subcategorieën. Ten eerste delen we de bedrijven in naar hun economische hoofdactiviteit zoals landbouw, industrie en verschillende dienstenbedrijfstakken. De tweede categorie is wat de bedrijven willen doen om 'no net loss' dichterbij te brengen. We onderscheiden hiervoor natuurlijke, organisatorische en technische oplossingen. Natuurlijke oplossingen maken gebruik van de natuur of van ecosysteemdiensten om de negatieve impact van bedrijfsactiviteiten op biodiversiteit aan te pakken. Organisatorische oplossingen zijn vooral beleidsmatig en gaan meer over de bedrijfsstrategie. Technische oplossingen richten zich op veranderingen aan apparatuur, vervoersmiddelen en materialen. Ten slotte houden we de stappen van de door RVO.nl gebruikt mitigatieladder aan om de doelen van de projecten uit te drukken. Deze mitigatieladder geeft de mate waarin de gekozen oplossing bijdraagt aan no net loss van biodiversiteit. Zij geeft aan of het bedrijf negatieve impacts op biodiversiteit wil vermijden of reduceren of dat ze biodiversiteit wil herstellen, compenseren of toevoegen. De analyse laat zien dat de bedrijven de stappen niet altijd aansluitend doorlopen, wat wel het idee is achter de ladder.

Industrie kiest vooral voor technische oplossingen

We zien dat technische oplossingen, bijvoorbeeld gericht op het efficiënter maken van machines, vooral in de industrie voorkomen. Deze oplossingen richten zich met name op het vermijden en reduceren van impact op biodiversiteit.

De overheid heeft relatief veel aandacht voor impactreductie. Dit is logisch omdat vermeden en gereduceerde uitstoot of impact zich laat meten, en omdat dit op aanwijsbare plekken in de productieketen kan. Dit zien we terug in de subsidieaanvragen: de voorstellen zijn concreet en lijken binnen de gestelde periode haalbaar. Dit type project heeft daarom relatief vaak subsidie gekregen.

Ook dienstenbedrijven hebben duurzame ideeën

Bedrijven die in hun subsidieaanvraag doelen beschrijven zoals herstel of creatie van nieuw biodiversiteit, stellen vaak niet-technische oplossingen voor. Deze 'zachtere' natuurlijke en organisatorische oplossingen zijn minder concreet en er is minder ervaring mee. Dit type voorstellen heeft soms subsidie ontvangen, juist om hier ervaring mee op te doen. Het valt op dat dit soort voorstellen vanuit de dienstenbedrijfstakingen vaak geen subsidie hebben ontvangen. Hier zit nog potentie voor een diensteneconomie als Nederland. De eerste aanbeveling is dan ook om dit potentieel nader te onderzoeken.

Belang van ketenregie

We zien dat aanzetten om biodiversiteit of ecosysteemdiensten duurzaam te benutten vanuit veel verschillende bedrijfstakingen in de Nederlandse economie komen. Niet alleen degene die impact veroorzaakt of de ecosysteemdiensten gebruikt kan de motivatie hebben het gebruik te verduurzamen. Ook klanten, toeleveranciers of andere schakels in de keten kunnen het initiatief nemen en helpen bij het verduurzamen. De overgang naar een duurzamere benutting van ecosysteemdiensten vraagt ook om meer integrale oplossingen. De overgang naar een duurzamere input of een duurzamer productieproces is vaak niet voldoende. Het vraagt om een combinatie van oplossingen die leiden tot veranderingen bij het bedrijf zelf, maar ook bij ketenpartners en vraagt dus om samenwerking met ketenpartners. De tweede aanbeveling is om de potenties van subsidieaanvragen die een ketensamenwerking opzoeken verder te onderzoeken. Het lijkt alsof deze bedrijven meer integrale en verdergaande oplossingen voorstellen, waarbij de bedrijfsvoering en -strategie aangepast worden.

1 Inleiding

Biodiversiteit gaat wereldwijd achteruit. De Nederlandse Rijksoverheid wil daarom biodiversiteit beschermen. In haar nieuwste natuurvisie (EZ 2014) zet de Rijksoverheid daarnaast in op het duurzaam benutten van de diensten die biodiversiteit biedt. Ze wil natuur beschermen mét de samenleving, niet tégen de samenleving. Ook bedrijven spelen hierin een rol, zij kunnen de achteruitgang van biodiversiteit verminderen (Hart 1997, Porter 1999). Behalve dat het duurzaam benutten van biodiversiteit meer of beter beschermde biodiversiteit oplevert, is het idee dat duurzaam ondernemen met biodiversiteit bedrijven ook voordelen biedt. Het kan bijvoorbeeld tot kostenbesparing of risicoreductie leiden of ze een koploperspositie opleveren. Duurzaamheid in algemene zin staat bij veel Nederlandse bedrijven wel op de agenda. De focus ligt dan vaak op energiebesparing en afvalreductie. Het MVO-beleid (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) gericht op biodiversiteit en ecosysteemdiensten blijft echter nog achter (EZ 2014, RVO.nl 2012).

Als de overheid bedrijven op een gerichte manier wil stimuleren biodiversiteit op een duurzame wijze te benutten, is het belangrijk dat zij weet hoe bedrijven omgaan met biodiversiteit en ecosysteemdiensten. In de literatuur is hier nog weinig over bekend. Wel laten verschillende onderzoeken zien dat de relatie bedrijven-biodiversiteit afhangt van de mate van impact en afhankelijkheid van biodiversiteit, de plek waar impact plaats vindt en de positie van het bedrijf in de keten (González Benito & González Benito 2006, KPMG 2012, Bouma en van Leenders 2013, Van Leenders en Bor 2014, Wilting en Hanemaaijer 2014). Of die relatie van bedrijven met biodiversiteit ook bepaalt of bedrijven op een andere manier omgaan met biodiversiteit weten we echter niet. Deze kennisleemte was de aanleiding voor dit onderzoek.

Biodiversiteit, ecosysteemdiensten en andere termen

De subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven richt zich op biodiversiteit en ecosystemen. In het programma Natuurlijk Kapitaal Nederland (NKN) kijken we naar Natuurlijk Kapitaal. Hoe verhouden deze termen zich tot elkaar? In de conceptuele afbakening van het NKN-programma beschrijven we dit als volgt: "Natuurlijk kapitaal is een metafoor voor de op aarde aanwezige hernieuwbare en niet-hernieuwbare hulpbronnen. Het Natuurlijk kapitaal heeft het vermogen om ecosysteemdiensten te leveren. Ecosysteemdiensten zijn de diensten die door ecosystemen aan mensen worden geleverd. Hierbij onderscheiden we producerende diensten (bijvoorbeeld landbouwproductie, drinkwater, hout), regulerende diensten (bijvoorbeeld bestuiving, waterberging en plaagonderdrukking) en culturele diensten (bijvoorbeeld groene recreatie en de esthetische betekenis van natuur)" (Oosterhuis en Ruijs 2015). Meer biodiversiteit ondersteunt op haar beurt het leverend vermogen van ecosysteemdiensten en de betrouwbaarheid ervan (Vos et al. 2014). De omvang en kwaliteit van het natuurlijk kapitaal bepaalt of de ecosysteemdiensten nu, en in de toekomst, geleverd kunnen worden. We gebruiken ons natuurlijk kapitaal dagelijks, en we hebben er ook invloed op. Door *duurzamer* gebruik te maken van het kapitaal en door onze negatieve impact te verminderen dragen we zorg voor een betrouwbare levering van ecosysteemdiensten. Daarnaast kunnen we het natuurlijk kapitaal *benutten*, bijvoorbeeld door 'groene' dijken te overwegen in plaats van alleen naar technische oplossingen te kijken. Daarnaast kunnen we ook biodiversiteit en natuur proberen toe te voegen op plekken waar die voorheen niet, of in mindere mate, aanwezig waren.

De overheid heeft al beleid om bedrijven te stimuleren biodiversiteit duurzaam te benutten. Een onderdeel daarvan is de subsidieregeling Biodiversiteit & Bedrijfsleven die ze in 2012 en 2013 heeft opgezet om bedrijven ervaring op te laten doen met biodiversiteit in hun bedrijfsvoering (RVO.nl 2012). De regeling is voorgesteld vanuit de Green Deal Biodiversiteit en Economie. In het volgende hoofdstuk beschrijven we achtergrond, doel en opzet van deze

subsidiereregeling in meer detail. De subsidieaanvragen die bedrijven hebben ingediend beschrijven hun voornemens om biodiversiteit in de bedrijfsvoering op te nemen. Die aanvragen zijn dan ook een goed aanknopingspunt om te leren hoe bedrijven met biodiversiteit omgaan en om hier meer kennis over te verzamelen.

Aan de hand van dit onderzoek beantwoorden we de volgende hoofdvraag: *Hoe gaan bedrijven om met biodiversiteit in de subsidieaanvragen van de subsidieregeling biodiversiteit en bedrijfsleven?* We leren van deze subsidieaanvragen over de mogelijkheden die bedrijven zien om op een meer duurzame manier om te gaan met biodiversiteit. Deelvragen die we hierbij stellen zijn:

1. *Wie doet wat en waarom?*
2. *Zijn er verschillende clusters van bedrijven te onderscheiden die op een gelijke manier met biodiversiteit omgaan?*

Om de vraag te beantwoorden 'wie wat doet en waarom?' hebben we de aanvragen op verschillende manieren ingedeeld. Om meer te leren over 'wie' de aanvragen indienen gebruiken we de economische hoofdactiviteit van de bedrijven, zoals landbouw, industrie of dienstenbedrijf. Om te duiden 'wat' bedrijven doen hebben we een nieuwe indeling gemaakt voor de oplossingen die bedrijven in willen zetten. We onderscheiden technische, organisatorische en natuurlijke oplossingen in de projectvoorstellen. Om het 'waarom' handen en voeten te geven hebben we gebruik gemaakt van de stappen die de bedrijven zelf hebben aangegeven op de door RVO.nl gebruikte mitigatieladder (zie RVO.nl (2012) en Rio Tinto 2013). Hierop geeft een bedrijf aan of ze met het project impact op biodiversiteit wil vermijden of reduceren of dat ze biodiversiteit wil herstellen, compenseren of toevoegen.

Om de vraag te beantwoorden of we verschillende clusters van bedrijven kunnen onderscheiden hebben we op basis van de aanvragen een database samengesteld (zie voor een overzicht van de gegevens in de database de bijlage¹). RVO.nl heeft de subsidieaanvragen ter beschikking gesteld. Dit onderzoek is geen evaluatie van de effecten (die voert RVO.nl zelf uit). Voor dit onderzoeksrapport maken we gebruik van het voorbereidend onderzoek van De Winter (2014). De database is in eerste instantie gevuld met gegevens uit de aanvragen. Behalve standaardgegevens zoals de naam van het bedrijf, het project en het subsidiebedrag konden we de stappen op de mitigatieladder gebruiken. Daarnaast hebben we met behulp van de 'Kamer van Koophandel'-nummers (kvk-nummers) van ieder bedrijf de economische hoofdactiviteit toegevoegd aan de database. Als laatste hebben we gegevens toegevoegd over het type oplossing. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van informatie uit de subsidieaanvragen. Op deze manier zijn alle subsidieaanvragen geïnclassificeerd. De resultaten van dit onderzoek zijn gebaseerd op 70 aanvragen². De resultaten hebben betrekking op de bedrijven die een aanvraag hebben ingediend en zijn niet representatief voor alle Nederlandse bedrijven. Aan de hand van de onderzoeksresultaten formuleren we enkele handelingsopties voor de stimuleringsaanpak van de overheid.

Het doel van dit rapport is om meer kennis te vergaren: wat voor mogelijkheden zien bedrijven om op een meer duurzame manier om te gaan met biodiversiteit? Daarnaast is het doel om beleidsmakers te informeren over de verschillende relaties van bedrijven met biodiversiteit: welk deel van de Nederlandse bedrijfstakken wordt aangesproken door het huidige beleid, en waar liggen nog kansen voor het Nederlandse beleid ten aanzien van biodiversiteit en bedrijfsleven? Dit onderzoek is onderdeel van het Natuurlijk Kapitaal Nederland (NKN)-

---

¹ We hebben meerdere indelingen toegepast op de subsidieaanvragen dan dat we hier beschrijven. In de bijlage staan ook een aantal indelingen die we hebben wel hebben onderzocht, maar die uiteindelijk geen inzichten opleverden. We lichten deze kort toe in de bijlage.

² 70 bedrijven hebben 76 aanvragen ingediend. Omdat sommige bedrijven meerdere aanvragen hebben ingediend, en soms in de tweede ronde een herziene versie van het eerste plan, hebben we ervoor gekozen alleen de laatste versie van het plan mee te nemen om dubbeltellingen te voorkomen.

programma: ze levert een bijdrage aan de eindresultaten van die programma, zie voor meer informatie de tekstkader hieronder.

Natuurlijk Kapitaal Nederland en bedrijven

Eén van de doelen van het NKN-programma is om bedrijven en overheden handvatten te geven die er toe bijdragen dat biodiversiteit en ecosysteemdiensten onderdeel worden van de strategie en bedrijfsvoeringen van bedrijven. De samenleving maakt gebruik van goederen en diensten van de natuur, deze noemen we ook wel ecosysteemdiensten (PBL 2010, 2014). Kernbegrippen van de ecosysteemdiensten-aanpak zijn herkennen, waarderen en benutten van ecosysteemdiensten (TEEB 2008). Herkennen van ecosysteemdiensten helpt om economische kansen te signaleren ze (anders) te benutten. De waarde van ecosysteemdiensten geeft inzicht in de belangen die verschillende partijen hechten aan verschillende ecosysteemdiensten. Ten slotte vraagt het benutten van de kansen om inzicht in de handelingsopties voor een duurzaam gebruik van ecosysteemdiensten. Aan deze laatste stap draagt dit onderzoek bij door meer inzicht te creëren in hoe bedrijven omgaan met biodiversiteit en daar vervolgens aanbevelingen voor de overheid over te doen.

In dit onderzoek onderscheiden we twee groepen op basis van de subsidieaanvragen. Ten eerste zijn er industriële bedrijven die vooral technische oplossingen inzetten om impact op biodiversiteit te vermijden en te reduceren. Ten tweede zijn er dienstenbedrijven die organisatorische en natuurlijke oplossingen willen gebruiken om de stappen zoals compensatie en herstel te bereiken. Opvallend is dat deze laatste groep relatief weinig subsidie heeft gekregen: hier zit een potentiële nieuwe doelgroep. De eerste aanbeveling is dan ook om dit potentieel nader te onderzoeken omdat Nederland voor een belangrijk deel een diensteneconomie is. De tweede aanbeveling is om de potenties verder te onderzoeken van de subsidieaanvragen die een ketensamenwerking hebben opgezocht. Het lijkt alsof deze bedrijven meer integrale en verdergaande oplossingen voorstellen, waarbij de bedrijfsvoering en –strategie aangepast worden.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op de achtergrond en opzet van de subsidieregeling. Het derde hoofdstuk beantwoordt de eerste deelvraag en gaat daarvoor in op de drie hoofdindelingen die we voor dit onderzoek gebruiken: de economische hoofdactiviteit, het type oplossingen in de subsidieaanvragen en de stappen op de mitigatieladder. We gaan per onderdeel in op de indeling die we hebben gebruikt en presenteren de resultaten voor elke indeling. In het vierde hoofdstuk onderzoeken we vervolgens de verbanden tussen deze factoren, en behandelen we dus de tweede deelvraag. We sluiten af met enkele conclusies en aanbevelingen.

2 De subsidieregeling nader toegelicht

In 2012 is de subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven opgezet. De regeling komt voort uit de Green Deal Biodiversiteit & Economie – zie voor meer informatie het tekstkader 'Green Deal Biodiversiteit & Economie'. Het Ministerie van Economische Zaken heeft vier miljoen Euro beschikbaar gesteld voor de regeling en de Rijksdienst van Ondernemend Nederland (RVO.nl) is verantwoordelijk voor de uitvoering (RVO.nl 2012, Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen 2012). De subsidieregeling heeft als doel:

"...het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en ecosystemen op te nemen in de strategie en bedrijfsvoering van ondernemingen, zodanig dat het leidt tot een blijvende en aanzienlijke vermindering van de negatieve invloed op biodiversiteit en ecosystemen, dan wel bijdraagt aan het herstel van biodiversiteit en ecosystemen (No Net Loss)." (RVO.nl 2012)

Het overkoepelende doel van de subsidieregeling is dus het realiseren van No Net Loss van biodiversiteit. Met de subsidieregeling "Biodiversiteit en Bedrijfsleven" kunnen bedrijven pilotstudies uitvoeren om praktijkervaring op te doen met een duurzamer gebruik van biodiversiteit en ecosystemen. Deze pilots dienen ook als voorbeeld voor andere bedrijven.

De regeling stimuleert private partijen om, via een publiek-private samenwerking, een bijdrage te leveren aan de publieke ambities op het gebied van biodiversiteit. De voorbeeldprojecten moeten aantonen waar impactreductie of herstel van biodiversiteit bedrijfseconomisch haalbaar of gunstig is. Verwachte levensvatbaarheid en mogelijkheden voor spin-off zijn belangrijke criteria van de regeling. RVO.nl heeft, als uitvoerende instantie, de projectplannen daarom beoordeeld op organisatie, no net loss doel, kwaliteit van risicoanalyse, en draagvlakcreatie. De mate waarop een aanvraag bijdraagt aan het no net loss doel wordt gemeten met behulp van de mitigatieladder (RVO.nl 2012; Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen 2012).

Aangezien kennis over dergelijke duurzame bedrijfs- en verdienmodellen schaars is, zet de regeling ook in op samenwerking met maatschappelijke of kennisorganisaties om zo kennisvergaring en -verspreiding verder vorm te geven.

Green Deal Biodiversiteit & Economie

De overheid sluit in Green Deals overeenkomsten met het bedrijfsleven met als doel om de dynamische creativiteit in de samenleving voor groene groei optimaal te benutten. Tot 2013 waren er ongeveer 176 Green Deals afgesloten met bedrijven (Rijksoverheid 2014). De Green Deal "Biodiversiteit en Economie" werd eind 2011 gesloten tussen de Rijksoverheid, het Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) en de inmiddels opgeheven Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen. Die Taskforce heeft aanbevelingen gegeven voor het inrichten van deze Green Deal met als doel om groene groei te realiseren binnen het bedrijfsleven. Vanuit deze Green Deal heeft het Platform BEE het initiatief genomen voor de subsidieregeling "Biodiversiteit en Bedrijfsleven".

De subsidieregeling is in twee rondes (tenders) in 2012 en 2013 uitgevoerd. Het gehele project wordt afgerond in 2016. De projecten hebben dus een maximale looptijd van vijf jaar. In totaal hebben bedrijven 154 quick scans ingevuld. Dit is een relatief kort formulier op basis waarvan RVO.nl advies kon geven over het al dan niet doen van een volledige aanvraag. Uiteindelijk hebben 70 bedrijven in totaal 76 aanvragen ingediend. RVO.nl heeft aan 28 van deze bedrijven een subsidie toegekend. De subsidie kan niet meer bedragen dan de helft van

de begrootte projectkosten met een maximum van 200.000 euro. De opzet van aanvragen en quick scans is vergelijkbaar tussen de twee tenderrondes, maar de aanvraagformulieren zijn uitgebreider. Nieuw in de tweede tenderronde was de onderverdeling in twee categorieën: 'no net loss algemeen' en 'no net loss technologische innovatie'. In de algemene categorie vallen de bedrijven die nog niet precies weten welke consequenties hun oplossingen zullen hebben, voor die bedrijven biedt de regeling de mogelijkheid om ervaring op te doen. In de categorie 'technologische innovatie' dient een innovatie binnen de projectperiode ontwikkeld te worden (RVO.nl 2012). Oplossingen dienen innovatief te zijn voor de sector en een concrete bijdrage te leveren aan no net loss. Dit betekent dat projecten die zich enkel richten op onderzoek, bewustwording, sanering, of certificering niet in aanmerking kwamen.

De regeling richt zich op bedrijven die duurzaam gebruik van biodiversiteit kunnen opnemen in hun bedrijfsvoering maar daar vaak geen directe bedrijfseconomische reden voor hebben. Bedrijven uit landbouw, visserij, recreatieve natuurbeleving en natuurbeheer zijn uitgesloten van de regeling. Bedrijven mochten ook niet uit de energiesector komen. Om deze bedrijven te stimuleren tot duurzamer ondernemen bestaan immers al aparte regelingen. Hoewel de primaire sector uitgesloten is van de subsidieregeling is aan twee bedrijven in de landbouw, bosbouw en visserij bedrijfstak subsidie toegekend. Deze bedrijven besteden de subsidie niet aan reguliere agrarische productieactiviteiten, dus is subsidie toegestaan. De aanvragers kunnen hun eigen bedrijfsvoering verduurzamen of juist de impact bij leveranciers of klanten reduceren door duurzamere alternatieven te vragen of aan te bieden. Dit kan indirect, bijvoorbeeld middels betere lucht- en bodemkwaliteit, ook leiden tot meer biodiversiteit en betere condities van ecosystemen.

3 Resultaten: wie, wat en waarom?

We onderzoeken in dit hoofdstuk wie wat waarom doet. Daarom onderzoeken we de oplossingen (wat) die bedrijven (wie) voorstellen om bepaalde biodiversiteitsdoelen (waarom) te halen. Om het 'wie' te beschrijven gebruiken we de economische hoofdactiviteit. We bekijken het type oplossingen om te kijken 'wat' ze doen. Ten slotte onderzoeken we aan de hand van de doelen op de mitigatieladder 'waarom' de bedrijven de oplossingen inzetten (figuur 3.1). De resultaten in dit hoofdstuk hebben betrekking op de 70 subsidieaanvragen.

Figuur 3.1

Indelingen om de relatie tussen bedrijven en biodiversiteit te onderzoeken

WIE	WAT	WAAROM
<i>Economische hoofdactiviteit</i> <ul style="list-style-type: none"> • Landbouw, bosbouw, visserij • Winning van delfstoffen • Industrie • Elektriciteit • Water, afvalbeheer • Bouwnijverheid • Groot- en detailhandel • Vervoer en opslag • Logies-, maaltijd en drankverstrekking • Informatie en communicatie • Financiële instellingen • Verhuur en handel in onroerend goed • Zakelijke dienstverlening • Cultuur, recreatie en overige diensten • Overheid en zorg	<i>Type oplossingen</i> <p>Binnen eigen bedrijf</p> <ul style="list-style-type: none"> • Technisch • Natuurlijk • Organisatorisch <p>In de keten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Technisch • Natuurlijk • Organisatorisch	<i>Stappen op mitigatieladder</i> <ul style="list-style-type: none"> • Vermijden • Reduceren • Herstellen • Compenseren • Toevoegen

Bron: PBL

Voor de economische hoofdactiviteit en de mitigatieladder hebben we gebruikt gemaakt van bestaande indelingen (paragraaf 3.1 en paragraaf 3.3). In 3.2 laten we aan de hand van de type oplossingen zien hoe de hoe de bedrijven in hun project denken te handelen. We hebben de oplossingen die in de projecten voorkomen gecategoriseerd, waarbij de indeling is ontworpen met behulp van een iteratief proces.

In dit hoofdstuk beschrijven we achtereenvolgens de verschillende bronnen en classificering voor de drie indelingen. We bespreken ook de resultaten per indeling. 3.1.1. legt de indeling uit die we gekozen hebben om de aanvragen te beschrijven en 3.1.2 geeft de resultaten voor die indeling. Hoofdstuk 4 verbindt de verschillende indelingen met elkaar.

3.1 Wie: welke bedrijven dienen een aanvraag in?

González Benito & González Benito (2006) noemen behalve omvang van het bedrijf ook de mate van internationalisering, de positie in de keten, de strategische houding en de houding van het management als bepalende factoren voor de bedrijfshouding tegenover duurzaam-

heid. We hebben geen data beschikbaar voor al deze factoren. Wel beschrijven we economische hoofdactiviteit aan de hand van de SBI-code (Standaardbedrijfsindeling).

3.1.1 Economische hoofdactiviteit

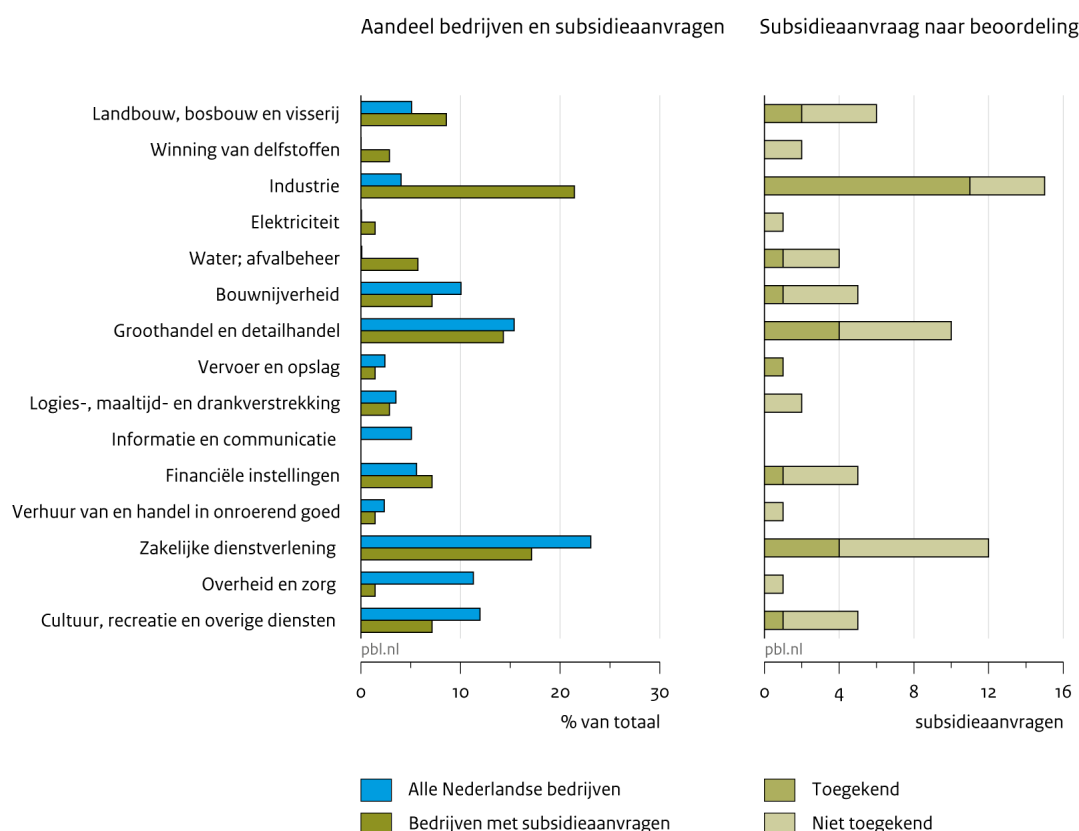
De economische hoofdactiviteit van een bedrijf wordt weergegeven op letterniveau van de SBI code (CBS 2014). Met deze codes benaderen we de positie van het bedrijf in de keten – hoe dicht bij de consument hoe actiever op milieugebied (González Benito & González Benito 2006). Deze code is opgezocht met behulp van het KvK dossier- en vestigingsnummer (Opencompanies 2015)³. Op 'letterniveau' worden meerdere bedrijfstakken samengevoegd. Zo is bijvoorbeeld "Groothandel" de verzamelnaam voor onder andere de bedrijfstakken "Groothandel in groenten en fruit" en "Groothandel in bloemen en planten".

3.1.2 Industrie ruim vertegenwoordigd

Om een idee te krijgen van het soort bedrijven dat een subsidieaanvraag heeft ingediend onderzochten we tot welke bedrijfstak de bedrijven horen. Figuur 3.2 laat in het linkerpaneel de verdeling van de aanvragen over bedrijfstakken zien vergeleken met de bedrijvendemografie van Nederland als geheel. Het rechterpaneel laat zien hoeveel aanvragen subsidie hebben ontvangen en hoeveel niet. De industrie is verhoudingsgewijs oververtegenwoordigd, terwijl vooral de dienstverlening ondervertegenwoordigd is ten opzichte van hoeveel dienstverlenende bedrijven er in Nederland zijn. We zien niet direct terug dat bedrijfstakken die

Figuur 3.2

Aanvragen voor Subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven naar bedrijfstak, 2012 – 2013

Bron: RVO 2014; CBS 2014

³ We hebben LISA (2014) en Opencompanies (2015) data gebruikt voor het opzoeken van de SBI-codes. Uiteindelijk verschillen beide data bronnen niet veel, maar is Opencompanies vollediger en daarom is die als bron gebruikt.

dichter bij de consument staan (handel en diensten) actiever zijn binnen deze subsidieregeling. Wel moeten we er rekening mee houden dat dit een normaal beeld is voor subsidieaanvragen: de dienstverlening kent relatief veel kleine bedrijven die minder vaak subsidie aanvragen dan de grotere, industriële bedrijven.

Subsidieaanvragen komen uit alle bedrijfstakken, behalve 'Informatie en communicatie'. Van de vijftien aanvragen vanuit de Industrie is er aan elf subsidie toegekend. Van de twaalf in de Zakelijke dienstverlening kregen er slechts vier subsidie. Van de tien aanvragen in de Groothandel kregen vier aanvragen subsidie.

Verder zien we dat er geen subsidies zijn toegekend aan de volgende bedrijfstakken: Delfstoffenwinning, Elektriciteit branche, Logies-, maaltijd- en drankverstrekking, Vervoer en Opslag, Verhuur van en handel in onroerend goed en Overheid en zorg. Zoals we in hoofdstuk twee hebben besproken bepalen de afwijzingsgronden dat projecten zich niet mogen richten op energie, zonder directe impact op biodiversiteit. Dit is de reden dan er geen subsidie is toegekend aan de elektriciteitsbranche. Twee aanvragen uit de landbouw, bosbouw en visserij hebben wel subsidie gekregen. Dit was toegestaan omdat de activiteiten zich niet richten op reguliere agrarische productie. Dat relatief veel aanvragen uit de industrie subsidie hebben ontvangen is niet verwonderlijk. Zij hebben vaker dan de diensten- of handelssector, zichtbare impact op biodiversiteit en ecosysteemdiensten waardoor zij het thema biodiversiteit al vaker op de agenda hebben staan.

3.2 Wat: type oplossingen

De tweede categorie van factoren is het type oplossing dat een bedrijf in zijn aanvraag voorstelt om haar impact te verkleinen of haar afhankelijkheid te veranderen.

3.2.1 Technische, natuurlijke en organisatorische oplossingen

Het waardeketenconcept van Porter (1999) vormt de basis voor de indeling van het type oplossingen. Aan de hand hiervan bepalen we of een oplossing zich richt op de eigen waardeketen van het bedrijf of op de keten daarbuiten. Oplossingen gericht op de eigen waardeketen kunnen de primaire activiteiten van een bedrijf beïnvloeden, maar ook de ondersteunende activiteiten. Het kan gaan over veranderingen in productie, maar bijvoorbeeld ook over veranderingen in logistiek of technologieontwikkeling. Oplossingen in de keten buiten het eigen bedrijf gaan over veranderingen bij toeleveranciers, klanten of bedrijven die diensten aanbieden aan het bedrijf. Bovendien onderscheiden we drie soorten oplossingen: technische, natuurlijke of organisatorische oplossingen. Dit onderscheid is tot stand gekomen op basis van gesprekken met verschillende onderzoekers, waarbij we in een interactief proces indelingen hebben ontwikkeld, deze hebben geprobeerd toe te passen op de database, waarna we de indelingen weer hebben aangepast. Deze drie typen oplossingen kunnen zowel in het eigen bedrijf als in de keten worden ingezet.

- **Technische oplossingen**⁴ zijn gericht op apparatuur, vervoersmiddelen of materialen. Denk hierbij aan het vervangen van apparatuur om het productieproces milieuvriendelijker te maken of het inrichten van een systeem om milieu-impact te reduceren.

---

⁴ In de tweede tenderronde van de subsidieregeling introduceerde RVO.nl twee categorieën. 'Categorie A' voor 'no net loss algemeen' en 'Categorie B' voor 'no net loss technologische innovatie'. De 'technische oplossingen' zoals wij ze in de subsidieaanvragen hebben geïdentificeerd sluiten niet een-op-een aan op deze categorie. Aan de ene kant hebben bedrijven in 'Categorie A no net loss Algemeen' óók technische oplossingen ingezet, om bijvoorbeeld een bed and breakfast impact neutraal te maken. Ze ontwikkelen dan zelf geen nieuwe technieken, maar passen al bestaande technieken toe. Aan de andere kant hebben bedrijven in de no net loss technologische innovatie categorie ook organisatorische oplossingen aangewend, bijvoorbeeld om andere partijen uit de keten bij de oplossing te betrekken.

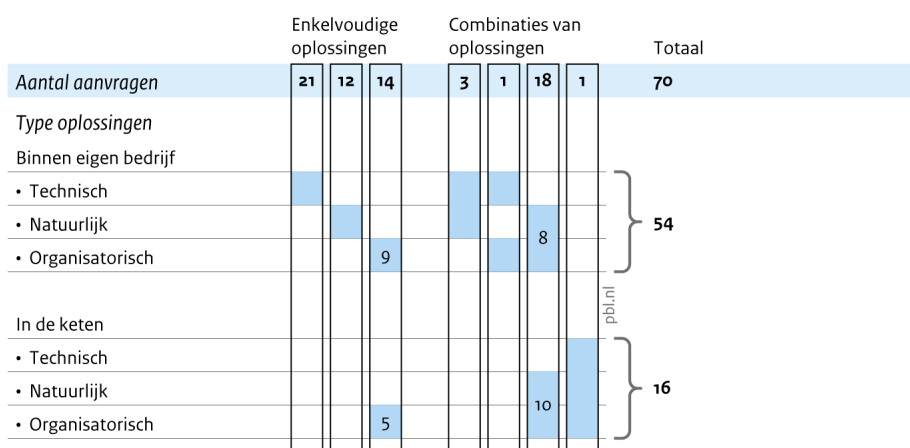
- **Natuurlijke oplossingen** hebben betrekking op landgebruik. Enkele voorbeelden zijn de aanleg van een natuurgeul en akkerranden, of de ontwikkeling van een nieuwe kweek van gewassen, bloemen of planten. Natuurlijke oplossingen richten zich zowel op het robuuster maken van ecosystemen als op het duurzaam gebruik van ecosystemendiensten.
- **Organisatorische oplossingen** hebben een beleidsinnovatie tot doel. Bijvoorbeeld het verduurzamen van het inkoopbeleid, introduceren van certificering of oplossingen gericht op duurzaam beheer en onderhoud.

3.2.2 Organisatorische en natuurlijke oplossingen vaak gecombineerd

De oplossingen die de bedrijven in de projecten aandragen grijpen vaak aan op de eigen waardeketen (Porter 1999) – op processen binnen het eigen bedrijf. De projecten die zich niet op de eigen waardeketen richten, verduurzamen vaak een inkoopketen of toeleveranciers. Veel projectplannen kiezen meerdere type oplossingen om te komen tot no net loss van biodiversiteit (figuur 3.3). In totaal richtten 54 aanvragen zich op oplossingen binnen het eigen bedrijf en 16 aanvragen zich op de keten. Van de 70 aanvragen richtten 23 zich op meerdere typen oplossingen. Zij presenteren een pakket aan oplossingen, waarbij ze kiezen uit combinaties van technische, natuurlijke en/of organisatorische oplossingen. Zie voor een aantal voorbeelden het tekstkader 'Oplossingen in meer detail'.

Figuur 3.3

Verdeling oplossingen in aanvragen

Bron: RVO.nl 2014

Figuur 3.3 toont de typen oplossingen en het tegelijkertijd voorkomen van meerdere typen oplossingen. In 47 projectplannen komt slechts één categorie van oplossingen voor. In de helft daarvan gaat het om de keuze voor een technische oplossing, bijvoorbeeld duurzamere afvalverwerkings- of zuiveringstechnieken of technologische vernieuwingen die de verwerking van biobased materialen mogelijk maakt. Vaak zijn dit aanpassingen in het eigen bedrijf. Twaalf aanvragen kiezen voor alleen een natuurlijke oplossing, bijvoorbeeld projecten om ecosystemen te herstellen of duurzamere teelttechnieken te testen. De subsidieaanvragen die zich enkel op technische of natuurlijke oplossingen richten zijn allemaal op het eigen bedrijf gericht. Maar van de veertien subsidieaanvragen die zich alleen op organisatorische oplossingen richten, zijn er vijf gericht op de keten.

In de overige subsidieaanvragen komen combinaties van oplossingen voor. Vooral organisatorische en natuurlijke oplossingen komen vaak in samenhang voor (18 keer). Tien hiervan zijn op de keten gericht. Meestal gaat dit om initiatieven waarbij de aanvrager andere bedrijven in de keten laat zien dat natuurlijkere of minder belastende teelt- en productiewijzen in de bedrijfsvoering passen en met goede onderlinge samenwerking ook bedrijfseconomisch

haalbaar zijn. Op deze wijze prikkelen zij partijen gezamenlijk te bewegen naar een no net loss ambitie. Eén aanvraag combineert technische, natuurlijke en organisatorische oplossingen én is op de keten gericht. Dit betreft een project waarbij ze een alternatief willen ontwikkelen en verbouwen voor veen in substraten – zie tekstkader 'Combinaties van oplossingen en ambities' in de volgende paragraaf.

Oplossingen in meer detail

Geen van de aanvragen kiest dezelfde oplossing om de no-net-loss ambitie vorm te geven. Het is altijd maatwerk toegesneden op de specifieke context van het bedrijf. Natuurlijke oplossingen hebben meestal betrekking op veranderingen in landgebruik. Twee voorbeelden zijn projecten waarin het doel is om als alternatief voor continu-teelt mengteelt te verfijnen of waar ze zoeken naar plantaardige vleesvervangers uit lupinen. Dit laatste voorbeeld vraagt naast de natuurlijke oplossing om een technische oplossing om de productiemethode efficiënter te maken. Een andere technische oplossing is het integreren van een visvriendelijkheids criterium in de software voor afnemers van gemaalpompen. Deze technische aanpassing maakt de pompen minder schadelijk voor vismigratie. Een goed voorbeeld van een organisatorische oplossing is een project dat biodiversiteit structureel wil opnemen in de strategie en bedrijfsvoering, in plaats van ad hoc projecten uit te voeren. Daarvoor wordt een biodiversiteitsstrategie opgezet (Platform BEE 2014).

3.3 Waarom: stappen op de mitigatieladder

Tenslotte onderscheiden we de stappen op de mitigatieladder (figuur 3.4). We onderzoeken of deze stappen samenhangen met het type bedrijf en type oplossingen. In de aanvragen geven bedrijven aan op welke trede of treden van de no-net-loss mitigatieladder hun project effect heeft.

Figuur 3.4

Stappen op de mitigatieladder

Bron: RVO.nl 2014

De idee achter de ladder is dat een bedrijf de eerste trede moet doorlopen voordat een volgende kan worden aangepakt. Dit moet voorkomen dat een bedrijf bijvoorbeeld compenserende oplossingen neemt terwijl zij nog eenvoudig hun impact kan reduceren of vermijden.

3.3.1 De mitigatieladder

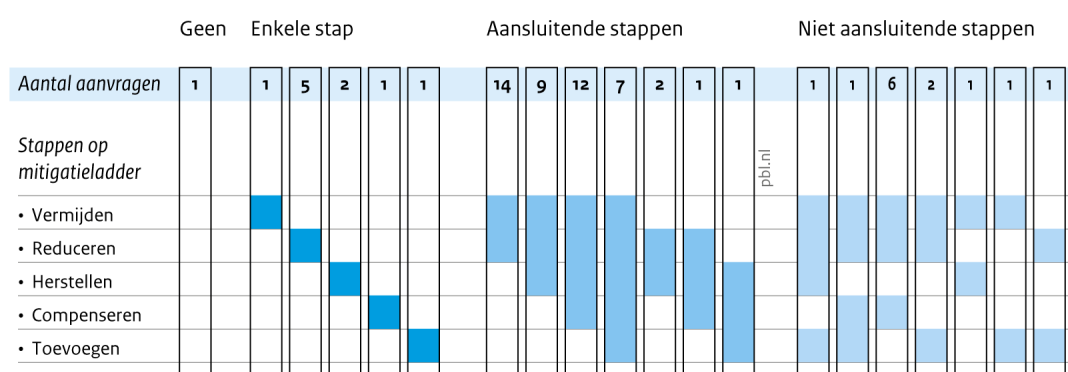
Figuur 3.4 laat de mitigatieladder zien (zie RVO.nl, 2012 en Rio Tinto, 2013). Vanaf links gelezen is er een bepaalde verwachte impact indien het bedrijf geen oplossingen neemt. De eerste trede van de mitigatieladder is het waar mogelijk vermijden van negatieve impact (preventie). Het reduceren van impact is de tweede trede en gaat bijvoorbeeld over het aanpassen van productieprocessen of het sluiten van kringlopen. Na het doorlopen van deze tweede trede kan aan herstel van biodiversiteit worden gedacht. Een voorbeeld is het herinrichten van een natuurgebied. Wanneer een bedrijf iets produceert is er vaak sprake van een bepaalde, onvermijdelijke, impact. Dit laatste stukje impact kan gecompenseerd worden. Als de compensatie even hoog of hoger is dan de overgebleven impact is er sprake van no-net-loss. Daarna kan een bedrijf eventueel een positieve invloed hebben op biodiversiteit en ecosysteemdiensten door oplossingen te nemen die biodiversiteit toevoegen, dit kan bijvoorbeeld door nieuwe natuur aan te leggen.

3.3.2 Meerdere stappen, maar niet altijd aansluitend

De mitigatieladder kent vijf stappen die de aanvragers volgens de subsidievoorwaarden in principe op volgorde moeten doorlopen.⁵ Figuur 3.5 laat zien hoe de verschillende stappen van de mitigatieladder terug komen in de subsidieaanvragen. Het merendeel van de projecten beschrijft meerdere stappen in oplopende volgorde – zie voor een voorbeeld het tekstkader ‘Combinaties van stappen’. Ze beginnen niet altijd met impact te reduceren, soms beginnen bedrijven met reductie of herstel. Daarnaast richten elf van de zeventig projectplannen zich op één enkele stap – dit zijn niet noodzakelijkerwijs de eerste stappen van de mitigatieladder. De aanvragen die vermijden en reduceren overslaan zijn vooral de projecten die zich direct op biodiversiteit of op landschapsinrichting richten – deze aanvragen, alsmede de andere aanvragen die vermijden en reduceren niet in hun projectplan hebben opgenomen, zijn overigens afgewezen. Verder volgen veertien projectplannen de stappen niet aansluitend. Het herstellen van biodiversiteit is de stap die het meeste wordt overgeslagen.

Figuur 3.5

Stappen mitigatieladder in subsidieaanvragen

Bron: RVO.nl 2014

⁵ In de praktijk bleek er grote diversiteit te bestaan in hoe aanvragers hun project inschaalden op de mitigatieladder. Niet alle aanvragers interpreteerden de definities van de verschillende treden op dezelfde wijze. De trede die behaald kan worden is ook afhankelijk van hetgeen een bedrijf al doet. Bedrijven die al langer bezig zijn hun impact te vermijden of reduceren, kunnen eenvoudiger de stap maken naar herstel of compenseren. RVO.nl heeft de ambitie op de mitigatieladder niet meegenomen bij de toewijzing van de subsidie.

Combinaties van oplossingen en stappen

Veenwinning levert grote problemen op voor de unieke ecosystemen in veengebieden. Dit levert op de lange termijn een onhoudbare situatie op. Het project 'green peat als bodem voor een groene en diverse leefomgeving' onderzoekt en implementeert volwaardige en duurzame alternatieven voor veen in substraten. De projectpartners combineren hierbij technische, natuurlijke en organisatorische oplossingen. Zij willen het afval van palmolie op innovatieve wijze bewerken en als alternatief inzetten voor veen. Omdat palmolie-afval een negatieve impact heeft op het milieu worden hierdoor twee vliegen in een klap geslagen. Het eerste doel is om de veenwinning in de regio met 25% te verminderen. Vervolgens moet het veengebruik volledig stoppen. Door daarnaast voormalige veenderijen te bebossen en dit hout op duurzame wijze te verwerken tot veenvervangende houtvezels, wordt de schade uit het verleden geheel gecompenseerd. Het projectplan noemt naast meerdere typen oplossingen dus ook meerdere stappen: vermijden, reduceren en compenseren (Platform BEE 2014; 1).

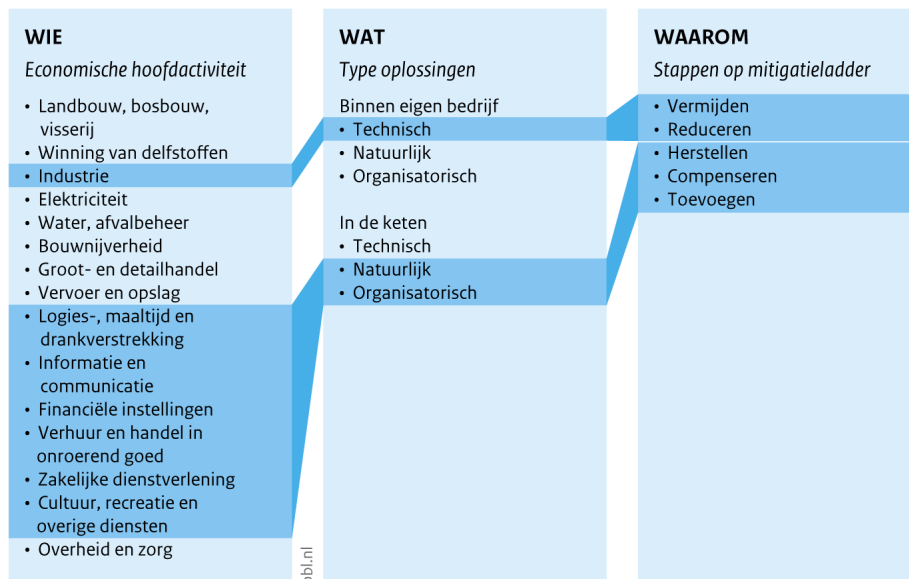
---

4 Resultaten: creatieve combinaties

In het vorige hoofdstuk presenteerden we de resultaten van de factoren 'wie', 'wat' en 'waarom' afzonderlijk. Dit hoofdstuk laat de relaties tussen deze factoren zien. We onderzochten of er clusters van bedrijven zijn die op een gelijke manier omgaan met ecosysteemdiensten. Zoals we in het vorige hoofdstuk al lieten zien hanteren bedrijven regelmatig meer dan één oplossing, voor meer dan één stap op de mitigatieladder. Dit maakt het lastig om heldere afgebakende groepen van bedrijven te vinden. Desondanks zien we een tweedeling in de subsidieaanvragen. Ten eerste zien we bedrijven uit de industrie die vooral technische oplossingen inzetten. Het doel van deze oplossingen is vaak het vermijden of reduceren van impact op biodiversiteit of ecosysteemdiensten. Ten tweede zien we een groep, vooral dienstverlenende bedrijven, die juist natuurlijke en organisatorische oplossingen voorstellen. Het doel van deze projectplannen is vaak om biodiversiteitsverlies te compenseren, schade te herstellen of zelfs biodiversiteit toe te voegen.

Figuur 4.1

Twee groepen binnen de indelingen om de relatie tussen bedrijven en biodiversiteit te beschrijven

Bron: PBL

Technische oplossingen voor vermijden en reduceren van impact

Als we kijken naar het type oplossingen dat bedrijven kiezen valt het volgende op: 60% van de aanvragen uit de industrie kiest voor een technische oplossing om de impact op biodiversiteit of ecosysteemdiensten te reduceren (zie tabel 4.1). Als zij kiezen voor technische innovaties combineren zij dat zelden met organisatorische of natuurlijke oplossingen. Dit kan komen omdat zij minder vaak kiezen voor een integrale aanpak waarbij ook inkoop en de organisatie binnen het eigen bedrijf mee veranderen. Het kan ook komen omdat de industriële bedrijven technologieën gebruiken die passen in een duurzaamheidsstrategie van hun klanten. Zij reduceren dan de impact op hun eigen bedrijf om tegemoet te komen aan ke-

tenverduurzaming van hun klanten. Tabel 4.2 laat zien dan het doel van de technische oplossingen vooral is om negatieve impact op biodiversiteit te vermijden of te reduceren. Deze oplossingen leiden in veel mindere mate tot herstel en in nog mindere mate tot compensatie of toevoeging van extra biodiversiteit.

Tabel 4.1 Oplossingen en economische hoofdactiviteit

Aantallen subsidieaanvragen	Enkele oplossingen			Combinaties van oplossingen	Totaal
	Technisch	Organisatorisch	Natuurlijk		
Economische hoofdactiviteit					
Landbouw en mijnbouw^a	1	0	1	6	8
Industrie	9	1	2	3	15
Energie, afval en bouw^b	4	4	1	1	10
Handel^c	2	2	3	3	10
Dienstverlening^d	5	7	5	10	27
Totaal	21	14	12	23	70

Opmerkingen a) landbouw, bosbouw, visserij; winning van delfstoffen b) elektriciteit; afvalbeheer en bouwnijverheid c) groot- en detailhandel d) overige bedrijfstakken

Integrale oplossingen gericht op compensatie, herstel en toevoeging

Bedrijven zetten technische oplossingen dus het meest in voor het vermijden en reduceren van biodiversiteitsverlies. Tabel 4.2 laat zien dat organisatorische en natuurlijke oplossingen daarentegen vaker op compenseren, herstellen en toevoegen gericht zijn dan de technische oplossingen.

Natuurlijke oplossingen worden in alle bedrijfstakken gekozen (zie tabel 4.1). In hoofdstuk drie hebben we al laten zien dat veel van de natuurlijke oplossingen worden gecombineerd met organisatorische oplossingen. Een groter dan gemiddeld aantal natuurlijke oplossingen richt zich ook op samenwerking met de keten om gezamenlijk veranderingen door te voeren en niet alleen op veranderingen in het eigen bedrijf. Deze aanvragen combineren ook regelmatig natuurlijke met organisatorische oplossingen. Een aantal van de voorgestelde natuurlijke oplossingen richt zich direct op biodiversiteitstoevoeging, zonder ecosysteemdiensten anders te benutten of te veranderen. Voorbeelden zijn de aanleg van een groen bedrijventerrein of het vergroten van biodiversiteit op een voormalige cementgroeve. Dit gaat vooral om veranderingen in landschapsinrichting die vragen om samenwerking met andere gebiedspartijen en dus overleg over gezamenlijke strategieën. Dit soort oplossingen zijn meer 'integraal' dan technische oplossingen die bedrijven geïsoleerd kunnen implementeren en vraagt naast samenwerking met de keten ook veranderingen in het eigen bedrijf.

Tabel 4.2 Oplossingen en ambities

Aantallen subsidieaanvragen	Enkele oplossingen			Combinaties van oplossingen	Totaal
	Technisch	Organisatorisch	Natuurlijk		
Stappen					
Reduceren en vermijden	21 van 21	13 van 14	10 van 12	20 van 23	64
Compenseren, herstellen en toevoegen	7 van 21	11 van 14	10 van 12	20 van 23	48
Totaal	21	14	12	23	

Bedrijven voeren de meeste oplossingen door binnen het eigen bedrijf. Oplossingen gericht op de keten komen minder voor, en dan vooral voor natuurlijke oplossingen in de landbouw, bouw en groothandel. In deze sectoren is het belangrijk afnemers mee te nemen in strategieverandering of een andere benutting van ecosysteemdiensten, om er voor te zorgen dat biodiversiteitsvriendelijkere producten of methoden ook worden afgenomen.

Samenwerking om gezamenlijk stappen te zetten

Twee aansprekende voorbeelden waarin zowel samenwerking met ketenpartners als interne strategieveranderingen belangrijk zijn, zijn de projecten 'Biodiversiteit en Bietenteelt' van Suiker Unie en 'Beter bouwen doe je samen' van Vorm Bouw. Suiker Unie besteedt veel aandacht aan het verduurzamen van de suikerproductie in alle stappen van de keten. In het productieproces betekent dit onder andere een duurzaam gebruik van energie en water. Zij levert groen gas uit de vergistingsinstallaties aan de glastuinbouw in de directe omgeving. Met het project 'Biodiversiteit en Bietenteelt' begeleidt Suiker Unie nu ook bietentelers bij het gebruik van biodiversiteit bevorderende teeltoplossingen. Zij ziet biodiversiteit als onontbeerlijk om ook in de toekomst verzekerd te kunnen zijn van voldoende suikerbieten. Daarnaast waarderen ook klanten deze aanpak (Platform BEE 2014).

Met het project 'Beter bouwen doe je samen' werkt Vorm Bouw B.V. aan een afvalvrije bouwplaats, duurzamer materiaal en grondstofgebruik in de bouw, minder vervoersbewegingen naar de bouwplaats en structurele aandacht voor biodiversiteit op de bouwplaats en haar omgeving. Hierbij nemen zij de volledige keten van toeleveranciers en aannemers uit de bouwketen mee. Daarnaast verankeren zij deze strategie in hun eigen bedrijfsvoering (Platform BEE 2014).

Organisatorische veranderingen worden veelal gekozen door de bouw, groothandel en overige dienstverlening (tabel 4.1). In 24 van de 34 aanvragen die een organisatorische oplossing aandragen, wordt deze gecombineerd met een natuurlijke en/of technische oplossing – zie ook het tekstkader 'Combinaties van oplossingen en stappen' in paragraaf 3.3. Meer dan bij de natuurlijke oplossingen stellen zij oplossingen voor binnen de waardeketen van het eigen bedrijf. Niet alleen bij het in- en verkoopbeleid, maar vooral in de eigen strategie – zowel bij de productie als de diensten waar zij zich op richten – besteden zij meer aandacht aan effecten op biodiversiteit of kansen die een andere benutting van ecosysteemdiensten bieden. Het lijkt erop alsof een dergelijke verandering niet beperkt kan blijven tot een extra technische ingreep, of verandering van enkele diensten, maar juist een integrale aanpassing van de bedrijfsstrategie vraagt. Met name bedrijven uit de dienstenbedrijfstacken kiezen voor dergelijke veranderingen waarbij zij hun portfolio van diensten verduurzamen. Naast interne veranderingen vraagt dit ook om nauwere samenwerking met ketenpartners om gezamenlijk afspraken te maken of om nieuwe diensten in de markt te kunnen zetten die impact op biodiversiteit reduceren of ecosysteemdiensten duurzaam benutten – zie tekstkader 'Samenwerking om gezamenlijk stappen te zetten'. Meer nog dan bij de bedrijven die natuurlijke oplossingen kiezen, streven bedrijven die organisatorische oplossingen inzetten toevoeging van nieuwe biodiversiteit na (15 van de 34 aanvragen). Bedrijven met een dergelijke integrale aanpak, proberen daarmee biodiversiteit te herstellen, te compenseren of toe te voegen.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk bespreken we de conclusies en we doen enkele aanbevelingen. Op basis van het onderzoek kunnen we een aantal lessen trekken over de relatie tussen bedrijven en biodiversiteit en het type ondersteuning dat bedrijven kan helpen om hun relatie met biodiversiteit te verduurzamen. De lessen zijn van toepassing op een groep van grotere, reeds in biodiversiteit geïnteresseerde bedrijven, zie hiervoor ook het tekstkader.

Technische oplossingen in de industrie...

Op basis van de resultaten kunnen we grofweg twee typen bedrijven onderscheiden. Het eerste type kiest voor technische oplossingen waarmee zij haar impact op biodiversiteit vermijdt of reduceert. Zij kiest minder vaak voor herstel of creatie van nieuwe biodiversiteit. Het gaat hier dikwijls om technologische innovaties die het eigen productieproces verduurzamen.

...en integrale oplossingen bij dienstenbedrijfstakingen

De tweede categorie van bedrijven kiest een meer integrale aanpak en kiest voor een combinatie van oplossingen. Zij hebben vaak ambitieuze biodiversiteitsdoelen en streven, naast vermijden en reduceren van biodiversiteitsverlies, herstel of creatie van nieuwe biodiversiteit na. De oplossingen die zij kiezen omvatten technologische innovaties, maar ook natuurlijke en organisatorische oplossingen. Zij streven een meer alomvattende strategieverandering na, naast aanpassing van productieprocessen of gebruik van minder belastende inputs. Dikwijls gaat het om de ontwikkeling van alternatieve producten, methoden of diensten waarmee zij de bedrijfsvoering van hun klanten verduurzamen. Dit vraagt naast aanpassingen in de eigen bedrijfsvoering om samenwerking met ketenpartners. Voor een succesvolle organisatorische aanpassing moeten ook zij meegaan in de strategieverandering.

Steekproef representatief voor grotere, al geïnteresseerde bedrijven

De gevonden resultaten zijn waarschijnlijk representatief voor de bedrijven uit de secundaire, tertiaire en quartaire sector die reeds geïnteresseerd zijn in ecosysteemdiensten en biodiversiteit. De resultaten zijn niet representatief voor alle bedrijven in Nederland. Vaak zijn bedrijven die subsidieaanvragen indienen relatief groot, dit beeld wordt ook bevestigd met de onderzochte aanvragen. Bedrijven in de industrie zijn vaak groter dan dienstenbedrijven. De industrie is dan ook duidelijk oververtegenwoordigd in de aanvragen ten opzichte van de verdeling van alle Nederlandse bedrijven. Terwijl bedrijven in de dienstverlening ondervertegenwoordigd zijn ten opzichte van het aantal dienstverlenende bedrijven in Nederland. Ook is het aannemelijk dat bedrijven die een aanvraag in hebben gediend al een zekere voorkennis en houding ten opzichte van biodiversiteit hebben: ze zijn al bekend met biodiversiteit en zijn zich bewust van hun mogelijke impact daarop of de mogelijkheden biodiversiteit anders te benutten. Omdat een bepaalde mate van impact gevraagd wordt binnen een relatief korte periode (5 jaar) is het waarschijnlijk dat veel bedrijven met weinig aantoonbare impact op biodiversiteit geen aanvraag hebben ingediend. Opgemerkt moet worden dat bedrijven die zeer afhankelijke zijn van biodiversiteit ook geen aanvragen kunnen indienen aangezien de looptijd slechts enkele jaren is. Voor sommige bedrijven is het te moeilijk om op die termijn een duidelijke impact te realiseren. Voor het doel van deze studie is het niet erg dat de database niet representatief is voor alle bedrijven. We willen immers leren wat de relatie is tussen type bedrijf en type oplossing. Het feit dat niet alle typen bedrijven worden bereikt met de regeling is dan minder belangrijk. Voor de subsidieregeling zelf is het ook niet erg dat niet alle typen bedrijven worden bereikt. De regeling wil voorbeelden laten zien van initiatieven waar bedrijven anders omgaan met biodiversiteit.

Dienstenbedrijfstakingen onderbelicht en potentiële doelgroep

Het valt op dat de dienstenbedrijfstakingen ondervertegenwoordigd zijn bij de aanvragen en dat aan hun aanvragen ook relatief vaak geen subsidie is toegekend. Dit is logisch – de subsidieregeling was immers gericht op de bedrijfsvoering en op bedrijven met een (duidelijke) impact op biodiversiteit. Het laat wel een potentiële grote doelgroep zien omdat Nederland voor een groot deel een diensteneconomie is. De dienstenbedrijfstakingen creëren aan de ene kant vraag naar duurzame producten. Aan de andere kant leidt de verduurzaming van de diensten die zij aanbieden indirect tot verminderde impact bij hun klanten.

Dienstenbedrijven stellen vaak een combinatie van organisatorische, technische en natuurlijke oplossingen voor die bijdraagt aan een algehele strategieverandering. Denk bijvoorbeeld aan groene financiering of adviesbureaus die zich kunnen richten op het geven van groene adviezen. Indien het wenselijk is om deze bedrijven te ondersteunen hun portfolio te verduurzamen is het aan te bevelen dat de overheid nadenkt over een stimuleringsregeling die deze sector ondersteunt. Het is de vraag of een subsidieregeling daarvoor het juiste instrument is.

Ketenregie is van belang

De subsidieregeling heeft ook technische innovatie ondersteund (vooral in de industrie). De regeling heeft als doel om ervaring op te doen met manieren om behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit op te nemen in de *bedrijfsstrategie en bedrijfsvoering*. Technische veranderingen zijn hier onderdeel van, maar een focus op alleen technische veranderingen leidt niet noodzakelijkerwijs tot strategieveranderingen. Technische innovaties richten zich meer op impactreductie en bescherming van biodiversiteit. De voorstellen voor strategieveranderingen zien we wel terug bij bedrijven die (ook) organisatorische oplossingen als onderdeel van het pakket kiezen. Zij lijken biodiversiteit meer te integreren en geen los onderdeel te laten blijven van hun bedrijfsvoering.

We zien dat bedrijven die onder andere organisatorische oplossingen inzetten zich ook meer op de keten richten. Een gedragen aanpak vraagt om afstemming en samenwerking met partners. Dit maakt projecten ingewikkelder, maar biedt kans op meer impact. De aanvragen van deze bedrijven lijken goed te passen in de doelstelling van de regeling. De regeling heeft ingezet op kennisontwikkeling door in haar voorwaarden op te nemen dat de aanvraag samen door een bedrijf samen met een kennisinstelling of non-gouvernementele organisatie moet gebeuren. De regeling schenkt in mindere mate aandacht aan de samenwerking en afstemming met ketenpartners. Dit is wel een belangrijk onderdeel om strategieveranderingen blijvend te kunnen realiseren.

Bedrijven blijken op zoek naar mogelijkheden om hun strategie te verduurzamen. Kennis is daarbij een belangrijke factor om te voorkomen dat iedereen het wiel opnieuw uitvindt. Zolang de bedrijfseconomische meerwaarde van duurzaam produceren echter niet duidelijk is, speelt de overheid een rol bij het verspreiden van kennis hierover. Op basis van deze regeling kunnen meer bedrijven leren hoe biodiversiteit onderdeel kan worden van hun bedrijfsstrategie. Belangrijk hierbij is dat er (nog) meer aandacht komt voor ketenregie: We bevelen dan ook aan in dat RVO.nl in zijn evaluatie onderzoekt of dit type keten-samenwerkingsprojecten ook heeft geleid tot goede resultaten en wat de voorwaarden zijn voor deze goede resultaten.

Literatuur

- Bouma en van Leenders (2013). "Bedrijven en biodiversiteit: Verkenning van beleidsinstrumentarium". <http://www.degroenestad.nl/wp-content/uploads/2014/04/artikel-Milieu-dec-2013.pdf> (laatst bekeken op 09-11-2014).
- CBS (2014). "SBI: Standaard Bedrijfsindeling". Den Haag. Website: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm> (laatst bekeken op 07-07-2015)
- EZ (2014). "Rijksnatuurvisie 2014 "Natuurlijk Verder"", Den Haag
- González-Benito J. and González-Benito Ó. (2006). A review of determinant factors of environmental proactivity, *Business strategy and the environment* 15, 87-102 (2006)
- Hanson, C., Ranganathan, J., Iceland, C. and Finisdore J. (2012). The Corporate Ecosystem Services Review: Guidelines for Identifying Business Risks & Opportunities Arising from Ecosystem Change (WRI).
- Hart, S. (1997). "Beyond Greening: Strategies for a Sustainable World", *Harvard Business Review* (January-February): 67-76.
- Houdet, J., Trommetter, M., & Weber, J. (2012). "Understanding changes in business strategies regarding biodiversity and ecosystem services", *Ecological economics*, 73, 37-46.
- KPMG (2012) TEEB voor het Nederlandse bedrijfsleven. Website: <http://www.kpmg.com/NL/nl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Pages/TEEB-voor-het-Nederlandse-bedrijfsleven.aspx> (laatst bekeken op 07-07-2015).
- Van Leenders, C., en Bor A.-M. (2014) Bedrijven en Biodiversiteit: inzichten uit de community of practice, Duurzaam door, RVO.nl
- LISA (2014). "Welke Gegevens". Website: <http://www.lisa.nl/data/welke-gegevens> (laatst bekeken op 09-11-2014).
- MVO Nederland (2015). "Alles over mvo". Website: <http://www.mvonederland.nl/alles-over-mvo> (laatst bekeken op 16-01-2015).
- Oosterhuis F. en Ruijs A. (2015). Natuurlijk Kapitaal Nederland: een conceptuele verkenning en afbakening van het TEEB-kader, PBL
- Opencompanies (2015). Website: www.opencompanies.nl (laatst bekeken op 16-01-2015).
- PBL (2010). Wat natuur de mens biedt: Ecosysteemdiensten in Nederland. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven. Publicatienr. 500414002.
- PBL (2014). Balans van de leefomgeving. Planbureau voor de leefomgeving, Den Haag/Bilthoven
- Porter, M.E. (1999). "Porter over concurrentie". Uitgeverij Contact- Amsterdam/Antwerpen.
- Rijksoverheid (2014) "Green Deals in beeld: voortgangsrapportage Green Deals 2011-2014". Download op <http://www.rvo.nl/sites/default/files/Green%20Deals%20in%20beeld%20Voortgangsrapportage%20Green%20Deals%202011%202014.pdf>
- Rio Tinto (2013). "Rio Tinto: 2013 Sustainable Development – Supporting our license to operate". Rio Tinto
- RVO.nl (2012). "Handleiding Subsidieregeling biodiversiteit & Bedrijfsleven 2e tenderronde". http://www.rvo.nl/sites/default/files/Handleiding%20Regeling%20Biodiversiteit%20en%20Bedrijfsleven%202e%20tenderronde%202013_0.pdf
- Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen (2012). "Groene Groei: Investeren in biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen". Website: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/06/rapport-groene-groei-investeren-in-biodiversiteit-en-natuurlijke-hulpbronnen.html> (laatst bekeken op 09-11-2014).
- TEEB (2008). The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the economics of nature. A synthesis of the approach, conclusions, and recommendations of TEEB. TEEB, UNEP.

- Vos, C.C., Grashof-Bokdam, C.J., Opdam, P.F.M. (2014). Biodiversity and ecosystem services: does species diversity enhance effectiveness and reliability? Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (Wot-technical report 25)
- Wilting, H. en A. Hanemaaijer (2014). "Aandeel grondstofkosten in de totale productiekosten van bedrijven". PBL-Notitie, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- De Winter (2014) Subsidieregeling Biodiversiteit en Bedrijfsleven: Verkennend Onderzoek (Vertrouwelijk). Stageverslag in opdracht van PBL, Bilthoven.

Bijlage – Gegevens in de database

In deze bijlage presenteren we drie tabellen. De eerste tabel bevat de gegevens die we direct uit de subsidieaanvragen konden halen, zonder verdere analyse. De tweede en derde tabel presenteren de gegevens die we na analyse hebben toegevoegd aan de database. De gegevens in de tweede tabel zijn opgenomen in dit onderzoeksrapport. De gegevens in de derde tabel hebben we getest, maar hebben niet tot resultaten geleid die we in die onderzoeksrapport presenteren.

Een vraag was of de impact op of afhankelijkheid van biodiversiteit de relatie van een bedrijf met biodiversiteit bepaalt. Deze impact-afhankelijkheidsindeling wordt in de literatuur dikwijls genoemd en is in de analyse getest, maar leverde geen duidelijke resultaten op. Gezien de groeiende aandacht voor de relatie bedrijven-biodiversiteit rapporteren we waarom de subsidieaanvragen ons op dit punt weinig leren.

Tabel 1 Gegevens direct uit subsidieaanvragen

Categorieën	Toelichting	Waarde/Categorie
Tenderronde	Beoordelingsronde in 2012 of 2013	1; 2
Categorie Tenderronde 2	A: Algemeen, B: Technologische innovatie	A; B; nvt
Projectnaam	Zoals opgegeven door projectindieners	Tekst
Naam aanvrager	Bedrijf projectindieners	Tekst
KvK dossiernummer	KvK nummer van aanvrager	8 digits
KvK vestigingsnummer	Indien van toepassing: vestiging van aanvrager	12 digits
Deelnemer aantal	Aantal deelnemers zoals in projectplan omschreven	2 t/m 11
Projectkosten	Kosten zoals in projectplan omschreven	€
Gevraagd Subsidiebedrag	Kosten zoals in projectplan omschreven	€
Wel of niet subsidie ontvangen	Informatie ontvangen van RVO.nl	Wel; Niet
Begindatum project	Zoals in projectplan omschreven	dd-mm-yyyy
Einddatum project	Zoals in projectplan omschreven	dd-mm-yyyy
Doel vermijden	Richt het bedrijf zich op trede 1 van de mitigatieladder?	Ja; Nee
Doel reduceren	Richt het bedrijf zich op trede 2 van de mitigatieladder?	Ja; Nee
Doel herstellen	Richt het bedrijf zich op trede 3 van de mitigatieladder?	Ja; Nee
Doel compenseren	Richt het bedrijf zich op trede 4 van de mitigatieladder?	Ja; Nee
Doel toevoegen	Richt het bedrijf zich op trede 5 van de mitigatieladder?	Ja; Nee

Tabel 2 Classificaties toegevoegd, en gebruikt in rapport

Categorieën	Toelichting	Waarde/Categorie
SBI op letterniveau	Zie CBS (2014) voor de omschrijvingen van SBI codes op letterniveau.	A; B; C; D; E; F; G-H; I; J; K; L; M-N; O-Q; R-U.
Technische oplossingen	Grijpt een van de oplossingen in op apparatuur, vervoersmiddelen of materialen?	Ja; Nee
Natuurlijke oplossingen	Grijpt een van de oplossingen in op landgebruik?	Ja; Nee
Beleidsoplossingen	Richt een van de oplossingen zicht op een beleidsinnovatie?	Ja; Nee
Waardeketen oplossingen	Richt een van de oplossingen zich op de keten buiten het eigen bedrijf?	Ja; Nee

Impact op of afhankelijk van biodiversiteit

Het is plausibel om aan te nemen dat de relatie van een bedrijf met biodiversiteit bepaalt wat voor oplossing zij kiest om te komen tot no net loss of welke ambitie zij heeft op de mitigatieladder. Om deze relatie te karakteriseren hebben we een aantal indelingen uitgetest.⁶ De impact op of afhankelijkheid van biodiversiteit is één van deze indelingen. Een bedrijf dat afhankelijk is van biodiversiteit voor bijvoorbeeld haar productiviteit of de kwaliteit van haar producten, kiest een andere strategie dan een bedrijf dat alleen impact heeft op biodiversiteit via haar landgebruik of emissies. Daarnaast maakt het uit of een bedrijf direct afhankelijk is via haar eigen productieprocessen, of dat dit meer indirect speelt via activiteiten van toeleveranciers of ander schakels in de keten. In de literatuur komt deze onderverdeling ook geregeld terug om te laten zien wat bedrijven kunnen doen om hun relatie met biodiversiteit te verduurzamen – zie bijvoorbeeld Hanson et al., (2012), Houdet et al. (2012), KPMG (2012), Bouma en Leenders (2013) en Leenders en Bor (2014).

Wij hebben onderzocht of we inderdaad zien dat bedrijven die afhankelijk zijn van biodiversiteit een andere no net loss strategie kiezen dan bedrijven die impact hebben. Tevens hebben we onderzocht of het uitmaakt of de relatie met biodiversiteit direct in het eigen bedrijf of indirect via de keten loopt. In tegenstelling tot wat de theorie aangeeft, zien we hiervoor geen duidelijke relaties. We zien niet dat afhankelijke bedrijven duidelijk andere typen oplossingen kiezen of andere treden op de mitigatieladder nastreven dan bedrijven met een impact op biodiversiteit. Bedrijven met een directe relatie kiezen ook niet duidelijk andere typen oplossingen dan bedrijven met een indirecte relatie. Een mogelijke reden hiervoor is dat veel bedrijven verschillende relaties hebben met biodiversiteit. Zij zijn deels afhankelijk via de inputs die zij gebruiken of bijvoorbeeld de kwaliteit van de bodem of het water. Maar zij hebben ook impact, bijvoorbeeld via emissies en afval. De indelingen impact – afhankelijk en direct – indirect zijn dus niet onderscheidend genoeg om aan te geven wat een bedrijf kan doen om haar relatie met biodiversiteit te verduurzamen. Veel bedrijven kunnen een palet aan maatregelen kiezen die aangrijpt op haar eigen afhankelijkheid en impact maar ook op die van haar toeleveranciers en klanten. Het is wel mogelijk aan te geven of een maatregel aangrijpt op afhankelijkheid of impact van een bedrijf, maar wat een bedrijf kiest hangt af van veel factoren. Het is aan te bevelen om de relatie van bedrijven met biodiversiteit verder te onderzoeken en dan met name te kijken naar aangrijpingspunten om bedrijven te stimuleren hun relatie met biodiversiteit te verduurzamen.

Tabel 3 Classificaties toegevoegd, komen niet terug in rapport

Categorieën	Toelichting	Waarde/Categorie
Tweecijferige SBI	Zie CBS (2014) voor alle tweecijferige SBI codes.	01; 02; 03 etcetera.
Omvang bedrijf (FTE)	FTE	
Relatie met ecosysteemdiensten	Is de relatie met ecosysteemdiensten direct afhankelijk (A1), afhankelijk via de keten (A2) of via impact op locatie (I1) of impact via diensten (I2)	A1; A2; I1; I2
Ecosysteemdiensten Productie Cices	Grijpt subsidieaanvraag aan op producerende ecosysteemdiensten?	Ja, nee
Ecosysteemdiensten Productie positie Cices	Op welke producerende ecosysteemdienst grijpt de subsidieaanvraag aan?	Materialen, voeding, energie, water nee
Ecosysteemdiensten Productie TEEB	Grijpt subsidieaanvraag aan op producerende ecosysteemdiensten?	Ja, nee
Ecosysteemdiensten regulerend TEEB	Grijpt subsidieaanvraag aan op regulerende ecosysteemdiensten?	Ja, nee
Directe grondstofkosten	1 = 0-10% ; 2 = 10-20%; 3 = 20-30%; 4 = 30-40%; 5 = 40-50%; 6 >50%	1-6

⁶ In de derde tabel in de bijlage hebben we opgenomen welke indelingen zijn getest maar verder niet zijn meegenomen in dit rapport omdat ze geen duidelijke resultaten opleverden.

Toelichting op tabel drie

Tweecijferig SBI: Per bedrijf hebben we via opencompanies.nl de tweecijferige SBI-code achterhaald. Deze gedetailleerde codering hebben we alleen gebruikt om de directe grondstofkosten te kunnen achterhalen.

Omvang bedrijf (FTE): Per bedrijf hebben we via opencompanies.nl het aantal FTE achterhaald. Uit analyse bleek dat omvang in FTE geen onderscheidende factor is.

Relatie met ecosysteemdiensten: een nieuwe indeling die rekening houdt met afhankelijkheid en impact, en met directe en indirecte relaties. De indeling is gebaseerd op Porter (1999), Bouma & van Leenders (2013), Van Leenders en Bor (2014), KPMG (2012), Houdet et al. (2012). Omdat de bedrijven vaak afhankelijk zijn én tegelijk impact hebben, leidt deze indeling niet tot een uitsluitende classificatie.

Type ecosysteemdiensten CICES indeling: De subsidieaanvragen zijn geanalyseerd met het oog op ecosysteemdiensten. De vraag is of het project aangrijpt op productiediensten (CICES en TEEB), en zo ja, welke dan (CICES indeling). We hebben ook aangegeven of het product aangrijpt op regulerende diensten (TEEB indeling).

Directe grondstofkosten: Op basis van Wilting, H. en A. Hanemaaijer (2014) hebben we elke bedrijf via de SBI code (Tweecijferig) verbonden aan het aandeel directe grondstofkosten in de totale kosten. Deze directe grondstofkosten zijn een gemiddelde voor de hele bedrijfstak. Directe grondstofkosten houdt in:

"...energie- en materiaalkosten. Dit betreft niet alleen de kosten voor inkoop van energie en materialen, maar ook die van natuurlijke grondstoffen, halffabricaten en producten. Deze energie -en materiaalkosten omvatten ook de toegevoegde waarde van bijvoorbeeld de bewerking van natuurlijke grondstoffen in toeleverende productieketens (Wilting en Hanemaaijer 2014, 5)."

De directe grondstofkosten hebben we uiteindelijk niet gebruikt omdat de indeling niet veel toevoegde aan de SBI indeling (dit is te verklaren omdat de directe grondstofkostenindeling nauw samenhangt met de SBI code).